

1

2

3

4

TEKNOLOJİK ÇAĞDA KLASİK ETÜDLERİN DURUMU

SUAT SİNANOĞLU

Klasik eğitim sorununu bir tüm olarak ele almadıkça, Lâtincenin öğretimi sorununu bütün yanları ile müzakere etmenin mümkün olacağını sanmıyorum. Öbür yandan dünya konjonktürü üzerine yeterli bilgilere sahip olmadan, bugün karşımıza çıkan hali ile klâsik dillerin öğretimi sorununa yanaşmanın yararlı olacağına, hattâ mümkün olacağına inanmıyorum. Gerçekten, Romalılar zamanında Akdeniz ölçüsünde (yani *oikoumene*'yi kaplayacak şekilde), ya da, yeni çağda Avrupa ölçüsünde yankı uyandıracak bir kültür, ekoncmi ya da siyaset sorunu, bugün bütün dünyayı etkilemekten geri kalmıyor.

Bu dünya ölçüsünde yankı uyandırma keyfiyetinin sebepleri yeterince bilinmektedir; onları burada sıralamanın gereği yoktur. Yalnız bir iki hususa değinmekle yetineceğim: teknik alanındaki büyük hamle, endüstrideki mucizevi gelişme ve bunların yanında, insanlara endüstrinin sağladığı kolaylıklardan yararlanma konusunda duyulan genel istek, karaları ve milletleri birbirine yaklaştırmış, bugüne kadar görülmedik bir ilişki ağı kurmuş ve sonuç olarak, millî geleneklerinin ve zihin yapılarının çeşitliliğine rağmen, bütün insan topluluklarının yaşayışını tek çeşitli olmaya yöneltmiştir. Özellikle atom enerjisinin elde edilmesi ve bu enerjiyi bir tahrip silâhı olarak kullanma tehdidi dünya milletlerini ortak bir kadere bağlamıştır.

Bugün dünya kamu oyu, insanlığın olağanüstü önemde sorunlarla karşı karşıya olduğunu kabul etmektedir. Dünya kamu oyu milletlerin birbirlerini daha iyi tanıma ve anlamaları yolunda yapılan çalışmaların takviye edilmesinin zorunlu olduğuna kanidir. Ne çare ki gerçekler düzeyinde ideolojik ve ekonomik çıkarlar ağır basmakta, bu yüzden de dünya düşman bloklara ayrılmış, amansız bir mücadeleyi sürdürmektedir. Her şeyden önce dünya liberal milletler camiası ile sosyalist ülkeler camiasına bölünmüştür. Bunu takiben gelişmiş ülkeler grubu ile "gelişmekte olan" diye anılan ülkeler grubu ikinci bir ayrımına sebep olmaktadır. Fakat toplumların durum muhasebesi yapmalarına engel olan, bilim alanındaki görülmedik ilerlemedir. Bu ilerleme bütün geleneksel değerleri silip süpüreceğe benzemektedir. Bu öylesine bir ilerlemedir ki kibernetik uzmanlarımızın en akla hayale sığmaz tahminleri daha

şimdiden doğrulanmaktadır. Milletlerin normal yaşayış ritmini bozan olayların başında, insanların uzayı fethetmesi ve son olarak, aya ayak basması gelmektedir.

Bütün bunlar humanist kültürün üstünlüğü, klâsik eğitimin ise evrenselliği ve ebediliği üzerinde çok haklı tereddütler uyandırmıştır. Budé kurumunun 1963 yılında Aix-en-Provence'ta düzenlediği klâsik etüdler kongresi münasebetiyle okuduğum bir bildiriye belirttiğim gibi, klâsik etüdlerle klâsik eğitimin geleceğini olumsuz yolda, kesinlikle, belki de nihai şekilde etkileyen olay Sovyet Rusya'nın ilk sputniki uzaya fırlatmayı başarmış olmasıdır. Gerçekten o güne kadar klâsik etüdlerin durumu şikâyet konusu olacak bir durum değildi; İkinci dünya savaşını izleyen yıllarda, ülkeler arası ilişkilerin ve bu arada bilim alanındaki işbirliğinin yeniden kurulması, klâsik filoloji dergilerinin yeniden yayınlanmaya başlanması, yayın değişikliği vb. faaliyet sayesinde, klâsik etüdler göze çarpan bir gelişme göstermiştir. Klâsik etüdler özellikle Hitler çağını kapsayan Almanya'da hız kazanmış, Amerika Birleşik Devletlerinde dahi bu yönde takdire değer bir çaba baş göstermiştir: Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde (M.I.T.) Lâtincede öğretime başlanması; birçok Amerikalı bilgin ve aydının tarihi-felsefi nitelik taşıyan bir eğitim lehinde görüş beyan etmeleri bunun delilidir. O yıllarda Birleşik Devletler, uzun bir yaratıcılık döneminden sonra, geçmişte gerçekleştirilenlerin değerlendirilmesi ve sisteme bağlanması dönemine girmeye hazırlandığı izlenimini uyandırıyor.

İşte bu durum 1957 sonbaharında, Sovyet Rusya'nın ilk sputnikini fırlatması ile, birdenbire değişmiştir. Şaşkınlık ve telâş Birleşik Devletlerin özel bir psikoza -sputnik psikozuna- kapılmasına sebep olmuş, bu psikoz içinde, klâsik etüdlere karşı uyanmakta olan ilgi bir anda sönmüştür. O günlerde Birleşik Devletlerde bir genel seferberlik havası esmiştir. Seferber edilmek istenen, bilimsel araştırmalara yatkın zekâlardı. Böylece, uzay egemenliği için savaş, Birleşik Devletlerle Sovyet Rusya arasında başlamış oluyordu.

Zamanımızın en ünlü humanistlerinin kaleminden çıkma iki dikkate değer belge, sorunun terimlerini daha iyi anlamamıza yardım edecektir. Bu belgelerden biri FIEC'in 1959'da Unesco'ya verdiği rapordur: ilk sputnik'in fırlatılmasından sadece iki yıl geçtiği için, söz konusu belge genellikle, klâsik etüdlerin geleceği hakkında iyimser görünmekte ve hoşgörü ve anlayış havası içinde, zorunluluğunu ve yararlılığını açık kalple kabul ettiği modernist ve teknik eğitime geniş yer verilmesini savunmaktan çekinmemektedir. Unesco'nun çizdiği sınırlar içinde kalan FIEC raporu -Toynbee'nin bu hususta düşün-

düklerine uygun olarak- humanist kültür kadar Hint ve Çin kültürleri gibi “tamamiyle değişik nitelikteki kültürlerin de eşit düzeyde, büyük değer taşıdıklarını” ilân etmektedir. Kanaatimce, bu, üzerinde daha sonra duracağımız, temel hatalardan biridir.

İkinci belge, 1965 yılında Londra’da düzenlenen “eğitimde klâsikler” konulu kollokyumun sonunda, 1966’da yayınlanmıştır. Bu belge klâsik dillerin öğretiminin bazı metodolojik yanları ile genç filologları seçip yetiştirme gibi bazı pratik yanları üzerine büyük vukufla eğilmektedir. Raporu hazırlayanların görüşüne göre, genç filologların görevi klâsik geleneği korumak ve gelecek kuşaklara intikal ettirmektir.

Bu belgede bizi özellikle ilgilendiren husus, kollokyuma katılanların yaptığı durum muhasebesidir. Bu muhasebe bize dünyanın çeşitli ülkelerinde klâsik eğitimin ne durumda olduğu hakkında fikir vermektedir. Avusturalya’dan İsveç’e, Japonya’dan Birleşik Devletler’e ve Brezilya’ya kadar birçok ülke ele alınmıştır. Rapor insanı kaygı ve ümitsizliğe sevk etmektedir: humanist gelenekli ülkelerin hemen hemen hiçbirinde Yunanca öğretimi devam etmemektedir; İskandinav ülkelerinde ve sosyalist âleme mensup Avrupa ülkelerinde Lâtince aynı akıbete uğramıştır. Fransa’da süratle gerilemekte; her tarafta (Roma uygarlığının millî kültürün bir dönemi olarak kabul edildiği İtalya’da dahi) modern diller ve tabii ve matematik bilimler hergün biraz daha Lâtincenin yerini almaktadır. Bu konuda Avrupa, Birleşik Devletleri örnek tutmakta, onun gösterdiği yoldan yürümektedir. Avrupa kendini nükleer devletlerin karşısında âciz hissetmekte; bu durumdan kurtulmak, kaybettiği zamanı kazanmak istemektedir. Geleneksel eğitimini yenilemek, doğal ve matematik bilimleri yaymak ve intensiv şekilde okutmakla bunu başarabileceği ümidindedir.

Birleşik Devletler hakkında bilgi veren W. S. Anderson, klâsik etüdlerin ülkenin batı bölgesindeki durumunu açıklayan ilginç rakamlar vermektedir. Herşeyden önce Anderson orta öğretim kuruluşlarında klâsik etüdlerin ümit kırıcı bir durumda olduğunu itiraf etmektedir; Kaliforniya’nın, kendisinin de mensup olduğu, en büyük üniversitesindeki duruma gelince: Anderson *Classics* bölümüne kayıtlı 1500 öğrenciden “otuz’dan fazlasının klâsik filoloji okuduğunu” söylemekte, ancak bunların çoğunun yüksek yetenekli kimseler olduğu gerekçesiyle, Amerikan üniversitelerinde *Classics*’in durumu hususunda iyimser olduğunu ileri sürmektedir. Bu mütalaaya şaşmamak mümkün değildir: öyle anlaşılıyor ki W. S. Anderson özel bir bilim dalı olan klâsik filoloji ile, bireyin ve toplumun humanist formasyonunu sağlamak amacıyla güden klâsik eğitim

arasındaki farkı bilmemektedir. Oysa o humanist formasyon, batı uygarlığının temeli olan bütün zihni ve ahlâki değerlerin kaynağıdır.

Klâsik etüdlerin Birleşik Devletlerdeki gerçek durumunu doğru olarak değerlendirebilmek için, Japonya'daki durumla bir karşılaştırma yapmada yarar vardır. Burada, T. Tobari'nin söylediklerine bakılırsa, "Yirmi kadar öğrenci Yunanca ve Latince" okumaktadır. T. Tobari'ye göre, "Avrupa uygarlığına mensup ülkelerde orientalistlik ne ise, kendi ülkelerinde Yunan ve Roma çağının klâsiklerinin öğrenimi de odur". Berkeley üniversitesinde klâsik filoloji okuyanların sayısı otuz, Tokyo ve Kyoto üniversitelerinde okuyanların sayısı ise yirmi kadardır: Birleşik Devletler'deki durumla Japonya'daki durum arasındaki benzerlik gözden kaçmıyacak kadar büyüktür. Şu halde T. Tobari'nin, klâsik çağın Japonya'da ve batıda değişik şekilde değerlendirildiği hususundaki müşahedesi bugün artık geçerli değildir. Çünkü verilen rakamlar, klâsik etüdlerin Birleşik Devletler'de ve Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmında dar bir uzman çevresini ilgilendiren bilimler kategorisine itildiğine sağlam bir delildir. Bu da yukarıda söz konusu edilen durum benzerliğini yaratmaktadır.

Kendi ülkelerinde klâsik etüdlerin tablosunu çizen uzmanların içinde bazılarının zaman zaman klâsik çağ araştırmaları kavramı ile klâsik eğitim kavramını karıştırır görünmeleri, batının gün geçtikçe humanist formasyonunu kaybettiğine delil sayılmalıdır. Buna haklı olarak batının tedrici *dëshumanisation*'u da diyebiliriz.

FIEC'in raporunda Lâtince ve Yunancanın öğretimi davası yararcılık açısından savunulmaktadır; raporu kaleme alanlara göre, onun fonksiyonu insana gramer bilincini vermek, yaşayan dillerin öğrenimini kolaylaştırmak ve muhakeme yeteneğini güçlendirmektir. Bununla beraber raporda klâsik dillerin öğretiminin daha önemli bir yanına da, "zekâyı, kültürü ve kavrayışı geliştirdiğine" de değinildiğini ilâve etmeliyiz. Klâsik diller "genel kültür aracı"dır, "düşünceyi teksif etme, sabırlı ve sebatlı olma, dakik olma, tarafsızlıkla tahlil ve genelleme yapma alışkanlıklarını" geliştirirler. Kimse bu iddialar yanlışdır diye karşı çıkamaz.

Ancak bana öyle geliyor ki rapor klâsik öğretimin niçin yapılması gerektiği konusunda asıl önemli olan yönü üzerinde durmamaktadır: Lâtince ve Yunancanın öğretimi gençleri metodik muhakemeye, mantığa alıştırmak; aynı zamanda klâsik eserlerin fikir ve sanat muhtevası onlara, her türlü insanlık sorununa açık, akılcı düşünceyi sağlar. Bu şekilde eğitilen gençler müşahade etmekten hoşlanırlar, eleştiri yetenekleri gelişir, ilgi duydukları sorun üzerine

her türlü taraflılıktan ve çıkar kaygusundan arınmış bir hüküm vermesini bilirler. Üstelik, klâsik eğitim onların zihnî ilgilerine yön verir, onlara “güzel” duygusunu aşlar, lâik ahlâk, manevi özgürlük ve insanlık haysiyeti ilkelerini benimsetir. O halde, FIEC’in raporu uyarınca, “eski dillerin öğretimi her şeyden önce ve her şeyin üstünde kültürel bir amaç” taşır diyemeyiz; çünkü dava bireyin kültür davası değil, onun insan olarak oluşmasıdır; kişiliğine ve kültürüne temel olacak olan zihnî ve ahlâkî oluşumu davasıdır.

Bundan, klâsik etüdlerin yavaş yavaş sönmesi ile toplumların zihnî ve ahlâkî oluşumunda ve dolayısıyla, batı uygarlığının temellerinde büyük bir tahribatın baş gösterdiği sonucunu çıkarabiliriz.

Bu açıdan bakılırsa, klâsik eğitim sorununun batı âleminin sınırlarını aştığı görülür. Çünkü üçüncü dünya ülkelerinin, bilerek ya da bilmeyerek, batılılaşma yolunda oldukları bir vakıadır.

Şüphesiz, humanist gelenek Avrupa’da öylesine derin kök salmıştır ki bu bunalım sebebiyle, batının manevi yönelişinde yakın bir gelecekte bir değişiklik beklenemez; fakat şurası da bir gerçektir ki Avrupa’da humanist ruhun zayıfladığının belirtileri gün geçtikçe daha göze çarpar bir hal almaktadır.

Çağdaş mimarî ile başlayabilir, bazı eğilimlerine değinebiliriz. Çağdaş mimarî özgün olma ve yeni volümler bulma çabası içinde, şekil ve kullanılan malzeme bakımından, ülkenin iklim şartları ile bağdaşmayan yapılar ortaya koymakta, detay çiziminde insan haysiyetini kırıcı durumlar yaratmaktadır: kilidi yerde olması sebebiyle, insanın ayağının ucuyla açmak zorunda kaldığı apartman kapıları gitgide çoğalmaktadır.

Üzerinde durmayacağım bir konu da yenilikte aşırı giden ev eşyasıdır. Bu konuda yapılacak bir araştırma son derece ilginç sonuçlar verebilir. Modern ev eşyasının çok değişik şekiller aldığı şüphesizdir; ne var ki bu eşya çoğu zaman insan anatomisini hiçe sayması yüzünden, kullananlar için bir işkence âleti olmaktadır.

Bu belirtilerden çok daha önemli olanları vardır. Her şeyden önce (objektif ve tarafsız enformasyon ilkesine uyulduğu zannı ile) insan vahşetinin tüyler ürpertici örneklerini vermekten çekinmeyen uluslararası ajansların davranışları insan kişiliğine açık bir saygısızlıktır. Yunanlılar tragedya temsillerinde gaddarca insan öldürme olaylarına sahnede yer vermezlerdi; çünkü onlar insan yaratılışının her çeşit yaşayışa, her şarta ve her eyleme kolayca alışabildiğini bugünkü kuşaktan çok daha iyi bilirlerdi; bu yüzden de hayatın insanlık dışı yanlarını canlandırmaktan çekinirler bunu seyircilerin hayal etmesini

tercih ederlerdi; bu şekilde insanların daha derinden etkileneceklerini bilirlerdi.

Öbür yandan, gerçek hayatın sadık bir aynası olmak çabasını sürdüren çağdaş edebiyat, kamu oyunu kendi sosyo-ekonomik sorunları üzerinde bilinçlendirmek amacı ile, insan hayatını her türlü ideal unsurdan yoksun olarak gösterme yolunu tutmuş; her çeşit siyasî rejimi, her çeşit toplumsal düzeni, her çeşit fikrî, ahlâkî ve estetik değeri şiddetli eleştirilerine hedef etmekle de inanç duymayan, hayal etmeyen, ümit beslemeyen bir gençliğin yetişmesine sebep olmuştur. Bu gençlik, ya kendini ye-ye müziğinin gümbürtülü ritmine kaptırıp kendinden geçmeye, ya da, buna yanaşmadığı takdirde, infial etmeye, baş kaldırmaya, anarşi eylemlerine girişmeye hazırdır; gençlerin bu davranışı iki yüzlülüğe ve zorbalığa yer vermeyecek bir hayata duydukları özlemin bir ifadesidir.

Ama humanist ruhun zayıfladığının en kesin belirtisi insanın birey olarak silinip karşımıza istatistik bir rakam olarak çıkmasıdır. Şüphesiz bunu bir bakıma doğal karşılamak gerekir, çünkü günün sorunu bireyin sağlığı, refahı ve mutluluğu sorunu değil, bütün toplumun, hatta bütün insanlığın sağlığı, refahı ve mutluluğu sorunudur. Kitle sorunlarının incelenmesinde ise istatistik denen yeni bilimin yardımına ihtiyaç vardır. Bu konuda affedilmeyecek husus, bugün meşgul olunan ve rakamlara dönüştürülen kitlenin, her biri ayrı bir kişiliğe sahip insanlardan oluştuğunun unutulması, daha doğrusu bilmemezlikten gelinmesidir. Toplum ve insan sorunlarının hiç bir çözüm şekli, kamu yararına olmak üzere girilen hiç bir eylem, insan kişiliğine saygıda kusur ettiği takdirde, insanların gerçek yararına olamaz.

Dolayısıyla, doğum kontrolü uğrunda, sonradan zararlı olduğu anlaşılan bir takım âlet ve ilâçları dünya piyasasına sürmekte acele eden tıp ve eczacılık çevrelerinin tutumu sadece üzüntü ile karşılanmalıdır.

Hakkında bir takım şüpheler beslenmekle beraber, çeşitli ülkelerde değişik adlarla piyasaya sürülen ve gebe kadınlar üzerindeki meşum etkisiyle binlerce aileyi mutsuzluğa mahkûm eden şu teskin edici ilâç da klâsik düşüncenin tespit ettiği değerleri her gün biraz daha kenara iten, dünyanın yarın alacağı şekli gözümüzde canlandıran korkunç bir örnektir.

Nihayet -özellikle konu ile ilgili hiç bir ciddi araştırmanın yapılmadığı, hiç bir ekip çalışmasının sürdürülmediği, ameliyat sonrası çevrede hastanın bakımı ile ilgili hiç bir hazırlığın yapılmadığı çevrelerde- girilen organ nakli teşebbüsleri, şöhret arzusundan doğan ve humanist ruha yakışmayan gafilce ve keyfi hareketler olarak mahkûm edilmelidir. Sürekli olarak ölüm korkusu

içinde yaşayan hastanın psikolojik durumu ile vericinin, organının alındığı anda, kanun açısından ölmüş sayılıp sayılmayacağı hususu, sorunun kamu oyunca dikkatle izlenmemiş iki yanındır.

Orta öğretimde uzmanlaşmaya gerektiğinden geniş bir yer verilmiş olmasının sonucunda batı ülkelerinde baş gösteren humanist ruhtan uzaklaşma *processus*'unun, küçük ya da büyük, belirtileri işte bunlardır.

Kaygı kaynağı olan husus şudur ki kamu oyuna yön veren ve dolayısıyla eğitim ve kültür konularında söz sahibi olan kimseler bugün artık humanistler değil, uzmanlardır. Gerçekten de, Avrupa kültür birliğinin yaratılması gibi kendilerini özellikle ilgilendirmesi gereken sorunların çözümünde humanistlerin ağır bastıklarını iddia edebilmek mümkün değildir. Üçüncü dünya ile kültür ilişkilerinin, onların görüşlerine göre ayarlandığı da iddia edilemez; oysa tam bu sıralarda Üçüncü dünya'nın, karşısına genellikle emperyalist ve sömürgeci bir kuvvet olarak çıkmış olan batı âleminin gerçek tabiatı hakkında aydınlığa kavuşmasında büyük yarar vardır.

Hâlen her sorun konusunda kendi görüşlerini kabul ettirenler, sosyologlardır; psikologlar, pedagoglar, iktisatçılardır; *public relations*, enformatik, istatistik uzmanları, radyo-televizyoncular, plâncılardır; kısacası teknisyenlerdir -batı uygarlığının doğuşu ve tarihî gelişimi, yani gerçek tabiatı hakkında çoğu zaman düzeyde kalan (ve herhalde yetersiz olan) bilgilerle donatılmış olan teknisyenlerdir.

Bu durumda batı uygarlığının tarihî sürekliliğinin kopması, başka bir deyimle insanlığın manevî evriminin durması tehlikesi ile karşı karşıya geldiği endişesini uyandıracak sebepler vardır.

Batının bugünkü yeni tutumu, batı uygarlığının zamanımızda eriştiği aşamanın mümkün kıldığı maddî refah ve manevî mutluluğa erişmek için (başta Türkiye olmak üzere) büyük çaba harcayan ülkeler üzerinde büyük etki yapmaktadır.

Klasik düşüncenin gözden düşmesi, batının fikrî ve ahlâkî değerlerinin de gözden düşmesine sebep olmuştur; bu da bizim Türkiye'de bir klasik lise ile bir humanist etüdler enstitüsü kurma çabamızı büyük ölçüde baltalamıştır. Gerçekten -eğitim ve kültür sorunlarımızın Türk toplumunda oynadığı hayati rolü hiç bir zaman takdir edememiş olan- siyasî ve aydın çevrelerimiz, bütün kültürlerin aynı derecede değerli olduğunu iddia eden -ve bunda FIEC'in de desteğini gören- Unesco görüşüne uygun olarak, zannedegelmişlerdir ki liberal nitelikte sosyal ve siyasî kuruluşlar kurmakta, ülkeyi sanayileştirmekte ve

günlük hayata modern bir görünüş vermekte, bunları yaratan zihniyete yanaşmadan da başarı sağlanabilir ve bu düzen esas itibarı ile dinî karakter taşıyan geleneksel zihniyet ve kültürle bir arada yaşayabilir.

Çeşitli kültürlerin eş değerde olup olmadıklarını tartışma konusu etmek istemiyorum, ancak *ad hoc* yaratılmış elverişli kuruluşlar varolmadıkça bir ülkenin kalkınmayacağı; toplum da yerleşen kuruluşları oluşturan fikrî ve ahlâkî değerleri benimsemedikçe, bunların etkin olmalarının sağlanamayacağı şüphe götürmez. Başka bir deyimle, modern çağda bir ülkenin ekonomik kalkınması onun yeni bir zihniyete kavuşması, bir uyanış devresine girmesi sorunundan ayrı tutulup gerçekleştirilemez.

Bugün pek çok Türk aydını, her türlü evrim ve yenilenme fikrini reddeden geleneksel ahlâkın eski değerlerine döndüğünü şaşkınlık ve elemle görmektedirler. Onlar bir çıkmaza girildiğini yeni yeni farketmekte, topluma lâik ahlâkın esasları ile humanist bir eğitim verilmemiş olmasının lâik bir devlet için ne büyük bir sakınca olduğunu yeni yeni anlamaktadırlar. Milletlerin gururunu okşadığı için, kültürlerin eş değerliliği formülü sonsuz bir rağbet görmüştür. Fakat bu formül gelişmekte gecikmiş ülkelerin yararına değildir. Bunun en açık delilini Üçüncü dünya'nın ülkelerinde görmek mümkündür.

Her toplumun kendi geleneklerine bağlı kalması gerektiğine dair ileri sürülen ve genellikle benimsenen görüş, Afrika ülkelerinden klâsik etüdlere yer vermiş olanlarında bu etüdlere terk edilmesine ve genel olarak, sömürgecilik çağında batılı devletlerce kurulmuş olan ne kadar öğretim müessesesi varsa, hepsinin gözden düşmesine sebep olmuştur. Şimdi de, geçmişe bağlılığı savunmak suretiyle bu görüş, geleneksel değerlerle sosyal ve kültürel nitelikteki her türlü yenilenme hareketi arasında amansız bir mücadeleyi körüklemektedir.

Bu açıdan bakılırsa, Afrikalı önderlerin giriştikleri "Afrika'yı Afrikalaştırma" politikası, -dolaylı ya da dolaysız yollardan- geleneklere körü körüne bağlılığı teşvik ettiği ölçüde de olsa, ekonomik kalkınmayı, sanayileşmeyi ve modernleşmeyi geciktirici bir etken olduğu anlaşılacaktır.

Burada belirtmelidir ki esasen Güney Afrika'nın ırkçı hükümeti Bantulara hitabeden radyo ile eğitim programlarında bu ilkedan esinlenmektedir: gerçekten, Bantulara, yabancıların saygısını kazanmak istiyorlarsa, atalarının kültürüne bağlı kalmak zorunda oldukları, bunun için de eğitimlerini atalarından kalma masal ve hikâyelere dayandırmaları gerektiği, Bantu toplumunun *way of life*'inin bu masal ve hikâyelerle oluştuğu yolunda telkinlerde bulunulmaktadır.

Oysa gerçek başkadır: bir ülkenin eski *way of life*'ını derin bir değişikliğe uğratmadan o ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmenin imkânı yoktur. Başka bir deyimle, bir toplumun *way of life*'ını sürdürmesini sağlamanın tek yolu onun geleneksel sosyo-ekonomik yapısını olduğu gibi korumaktır; bu ise her yeniliği reddetmeyi icap ettirir. Bu gerçeği bilen Gandhi, kültürel tutuculuğuna ters düşmemek için, Hindistan'ın sanayileşmesini reddetmiştir. Atatürk ise -ondan çok daha gerçekçi olduğu için- daha İnkılâbın başlangıcında batının emperyalist kuvvetleri ile dövüldüğünü, batının kültürüne karşı çıkmadığını ilân etmiştir. Atatürk batı düşüncesinin, kuruluşlarının, biliminin ve tekniklerinin her uygar millet için elzem olduğu inancındaydı.

Kanaatimce bu görüş Atatürk öğretisinin önemli bir unsurudur. Bu öğretilerde bugün bir tarih olayı olarak beliren batılılaşma hareketinin tabiatının, gerekçesinin, amacının izahını bulmak mümkündür. Başka bir münasebetle ben batılılaşma ile humanistleşmenin iki sinonim terim olduğunu ispat etmeye çalıştım. Burada bu ana hatları ile yaptığımız tahlilin sonucunu çıkarmakla yetinmeliyiz. Teknoloji çağının insanlara sunduğu nimet ve imkânlardan yararlanmak isteyen her toplumun batı uygarlığının temelinde yatan akılcı düşüncüyü, bilimsel araştırma ruhunu, hayat felsefesini benimsemek ve sosyal, kültürel kuruluşları gerçekleştirmek zorunda olduğunu söylemiştik. Ancak, bilindiği gibi, batının fikrî ve ahlâkî değerlerinin kaynağı Yunan ve Roma uygarlıklarıdır: şu halde klâsik âlemin incelenmesi ve bilinmesi sadece batı uygarlığına mensup ülkelere düşen bir görev değildir; en ileri toplumların düzeyine yükselmek ve faal olarak insanlığın ilerlemesine katkıda bulunmak isteyen her millet, klâsik etüdlere büyük yer vermek zorundadır.

Böyle olmakla beraber, çizdiğimiz tablodan iki husus kesin olarak ortaya çıkmaktadır: Üçüncü dünya'da geleneksel kültürlerle dönüş vardır; batıda ise humanist zihniyet yavaş yavaş terk edilmektedir.

Şurası açıktır ki bizzat humanist düşüncenin varlığı söz konusu olduğu bir sırada, klâsik etüdlerin yaygınlığını ve fonksiyonunu tartışmaya kalkışmak, sorunu yanlış bir açıdan ele almaktır. Klâsik dillerin öğretim metodları üzerinde mütalaa yürütmek, ya da klâsik etüdlere bir uzmanlık alanı kabul edip bunların sürdürülmesini sağlamak için tedbirler düşünmek bana şu anda son derece yersiz görünmektedir. Bugün sorun klâsik etüdlere seçen gençlerin sayısı Fransa'da eskisinden aşağı mıdır, değil midir, İngiltere'de bir gerileme var mıdır, yok mudur sorunu değildir.

Bugünkü sorun, teknik öğretim ya da, genellikle, daha uzmanlaştırıcı bir öğretim ihtiyacının humanist etüdlere kısıtlayıcı ve bunları gözden düşürücü

bir sonuca varmaması gerektiği gerçeğini dünya kamu oyununa kabul ettirmek-
tir. Aksi halde insanların, uzmanlaşma telâşi ile, kendilerini insan olarak yetiştir-
tirmeye zaman ayıramadıklarına hükmetmek gerekecektir. Böyle bir durum
ilerde, enerji kaynaklarının ve insanlar tarafından bulunan tekniklerin insan-
lık halinden habersiz ve bu sebeple, şan, şeref ve kudret sahibi olma hırslarına
sınır tanımayan insanların eline düşmesi tehlikesini yaratacaktır.

Sorun, vaktiyle ilk ya da orta okul düzeyinde öğrenimlerini kesen, fakat
bugün -gittikçe daha çok sayıda usta işçiye ve teknisyene ihtiyaç duyan top-
lumun talebi ile- yüksek düzeyde teknik ve meslekî öğrenim yapan yüzbinlerce
gencin hümanist eğitimden uzak tutulması sorunudur. Çünkü itiraf etmek
gerekir ki çağımız bilimsel araştırmaların ve yepyeni, kudretli tekniklerin
çağıdır. Bu alan, birbirini kovalayan keşifleri ve göz kamaştırıcı başarıları ile,
en kabiliyetli gençleri büyülemekte ve kendine çekmektedir. Bugün artık
yeni aydın sınıfı oluşturan ve kamu oyuna yön verenler, uzmanlarla teknis-
yenlerdir. Siyasî yöneticiler ve millî eğitimin yetkilileri humanist olmayan bu
eğitimin biriktirdiği tehlikelerden habersizdirler. Humanist düşüncenin tek-
nik öğretimde artık yeri yoktur, üniversiteye hazırlayan öğretimde de gün
geçtikçe daha çok ihmal edilmektedir. Teknisyenlik o derece yaygın hale gel-
miştir ki bizzat klâsik etüdler alanını sarmıştır; bugün bu alanda hâkim olan
humanist bilginler değil, filolojinin teknisyenleridir.

Tekniğin büyük zaferi ve humanistlerin kendi içlerine kapanmaya zor-
lanmış olmaları olayı, humanist ruhla teknoloji dünyasının karşı karşıya gel-
melerini bugüne kadar engellemiştir. İkisi arasında bir dialogun kurulabilmesi
humanist düşüncenin yeniden itibar kazanmasına bağlıdır; insanlığın gele-
ceğinin ise büyük ölçüde bu dialoga bağlı olduğunu düşündürecek pek çok
sebebe vardır.

Humanist ruhun Alman âlemi ile, yani genellikle tarih boyunca Roma
uygarlığının etkisi dışında kalmış olan ve neo-lâtin bir dil konuşmayan bir
âlemlerle karşı karşıya gelmesi, bu alandaki çalışmaların büyük bir gelişme kay-
detmesine, bu da klâsik âlemin yeni bir değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu
sayede Yunan-Roma âlemi, modern toplumlarla dil, kültür ve tarih ilişkileri
açısından değil, kendi bizatihi değeri açısından incelenmiş, Yunan kültürü de
bunun içinde nihayet lâıyk olduğu yeri bulmuştur.

Aynı şekilde, klâsik düşünce ile teknoloji dünyasının karşı karşıya gel-
mesinden yalnız klâsik uygarlığın ve mirasının yeni bir değerlendirilmesini
değil, humanizmin de yeni bir kavrayışla anlaşılmasını beklileyebiliriz; çünkü
teknoloji ile karşılaşma, bir bakıma, humanizmin dünyanın bütünü ile karşı-

laşması demektir. Önce de belirttiğimiz gibi, yeni tekniklerin dünya ölçüsünde benimsenmesi, birbirinden çok farklı ülkelerin maddî uygarlığını yeknesak hale getirmiştir. Maddî uygarlık insanların yaşayışlarına ve düşüncelerine, yani manevî dünyalarına etki yaptığına göre, teknolojik uygarlığın, dünyanın her tarafında, batıda ve Üçüncü dünya ülkelerinde birbirine benzer sosyal, ahlakî ve fikrî sorunlar çıkardığına şaşmamak gerekir. İnsan Asya'da olsun Afrika'da olsun, sorunların kaynağına inmek istiyorsa, teknoloji dünyasını yaratan düşüncenin kaynağına gitmek zorundadır; bu yola düşen batının yaratıcı ruhu ile karşılaşmakta gecikmeyecektir. Başka bir deyimle, humanist ruhun teknoloji ile karşı karşıya gelmesi, onun hâlen var olan bütün uygarlıklarla karşı karşıya gelmesi demektir.

Bu karşılaşmadan çok şey ümit etmek hakkımızdır. Her şeyden önce pepyeni bir humanizm doğacaktır; birbirinden tamamen farklı tecrübelerin katkısı ile zenginleşen bu humanizm haklı olarak evrensel olma niteliğini kazanacaktır. Ayrıca, milletlerarası karşılıklı anlayışın kök salabilmesi için bazı fikrî ve ahlâkî değerlerin insanlığın ortak malı olması zorunluğudur. İnsanın evrensel tabiatını yansıtan değerler ise, batının akılcı ve insançı değerleridir. O halde dünya ölçüsünde yürütülecek humanist etüdlerin, yeryüzündeki çeşitli kültürlerin, humanist düşüncenin oluşturduğu değerlerin ortak paydasına indirgenmesini sağlayacağımızı ileri sürebiliriz. Bunun ne derece gerekli ve yararlı olduğunu ifade etmeye lüzum yoktur; çünkü milletler, bir arada ve barış içinde yaşayabilmek için, insanların evrensel hakları gibi hayatî önemi haiz ilkeleri aynı anlayış ve ruhla yorumlamak, benimsemek ve uygulamak zorundadırlar.

İşte klâsik eğitim sorununu, eğitim alanının sınırlarını aşan böyle bir evrensel çerçeve içinde ele almak gereği vardır. Söz konusu olan basit bir pedagoji sorunu değildir; söz konusu olan bütün insanlık için geçerli bir temel eğitim sorunudur: bu temel eğitim bütün dünyaya hâkim bir tek uygarlığa vücut verecektir; bu tek uygarlık içinde millî kültürler arasındaki farklılık, nitelik bakımından, bugün batı âlemi sınırları içinde Alman ve Fransız, ya da İtalyan ve Anglo-Sakson kültürleri arasındaki farklılığın aynı olacaktır.

Klâsik eğitim sorununun bu açıdan ele alınması gerekir. Ancak bundan sonra pedagogların, psikologların, sosyologların, bir kelime ile: eğitimin teknisyenlerinin müdahalesine yer verilmelidir. Bu noktadan sonra böyle bir müdahale hattâ yararlı ve gereklidir. Amacı, modern öğretimin fonksiyonel karakteri ile humanist formasyonun gereğini uyuşturmak olmalıdır. Bir uçta, çeşitli bölümleri ile (fen bölümü, yaşayan diller bölümü vb.) klâsik lise yer al-

malıdır; lisenin bütün bölümlerinde (haftalık ders saatlerinin sayısı değişebilmek üzere) hiç olmazsa Lâtince zorunlu ders olmalıdır. Öbür uçta teknik ve meslekî okullar yer almalıdır. Bu okullarda öğrencilerin tam bir zihin olgunluğuna erişmeleri istenemez; ancak (okudukları Lâtince ya da ana dillerindeki çevirilerden okuyacakları klâsik yazarlar ve Yunan-Roma uygarlığı tarihi sayesinde) hepsi insanlık değerlerinin ne olduğunu anlamış olacaklar, zihin habitus'ları ise tamamen humanist nitelikte olacaktır.

Orta öğretim kuruluşlarının mümkünse her çeşitinde klâsik dillerin, hiç olmazsa yalnız Lâtincenin, hattâ "küçük Lâtince"nin okutulması hususunda ne kadar ısrar edilse yeridir. Türkiye gerçeklerinin bana kazandırdığı tecrübeye dayanarak söyleyebilirim ki, insanın zihnini oluşturma bakımından hiç bir öğretim tipi, benim şu filolojik öğretim dediğim öğretimle kıyaslanamaz.

Eski metinlerin, yani klâsik çağı temsil eden ve insanlığın manevi evrimine katkıda bulunan büyük kişilerin düşüncesinin, sanatının, iç dünyasının, kişiliğinin incelenmesi bir eğitim şeklidir ki gençleri belgelerle doğrudan doğruya temasa getirir, yani sonradan -insanlık gerçekleri ile dolu olmaları dolayısıyla bizzat bu metinlerin tahrik edip geliştirdiği- müşahede ve eleştiri güçlerini uygulayacakları bilgileri doğrudan doğruya kaynağından edinmelerini sağlar.

Genç, bu filolojik gerçek üzerine tarihi hükmünü verecek ve böylece, teorik düzeyde, kavrama erişecektir. Filolojik formasyon insanı gerçeğe dayanmaya alıştıırır. Böyle bir temele dayanan hiç bir hüküm keyfî olamaz; çıkarıcı olmayan, her türlü peşin hükümden arî bir muhakemeye dayanan hiç bir kavramda hiç bir zaman boş bir soyutlama olamaz.

Eskiden olduğu gibi bugün de filolojik eğitim modern *homo sapiens*'in oluşması, gerçeği öğrenmeyi amaç edinen, araştıran, hırslarına hakim olmasını bilen, güzelliğe tapan, hayatı ve insanları seven, insanların iyiliği için çalışan insanın oluşması için zorunludur.

Bir zamanlar Yunan-Roma kültürünün Avrupa ülkelerindeki yayıcısı hristiyan dini olmuştu. Bugün humanist ruhun tohumlarını dünyaya yayan teknolojik bilgilerle tekniğin başarılarıdır. Bu tohumlara ihtimam etmek, onları çoğaltmak lâzımdır; çünkü ancak bu sayede bütün insanlığı kucaklayan yeni bir humanizmin doğması -dünyanın herhangi bir yerinde, Fransa'da ya da Japonya'da, Senegal'de ya da Birleşik Devletler'de, Türkiye'de ya da Brezilya'da doğması- ümitle beklenebilir.

BİBLİOGRAFYA NOTU

Andığım iki belge şunlardır:

Rapport sur le rôle des études classiques et humanistes dans l'éducation présenté dans le cadre de l'enquête instituée par l'Unesco (1959).

Report of the Colloquium on the classics in education, edited by Gerald F. Else for the American Council of Learned Societies (1965).

Atatürk öğretisi, benim filoloji anlayışım; filoloji, tarih ve felsefe arasındaki ilişkiler ve burada üzerinde yeterince durulamayan daha birçok sorunlar için bk. Suat Sinanoğlu, *L'Humanisme à venir*, Ankara Üniversitesi, DTCF 1960.

Batılılaşma ve batılılaşma ile humanistleşme arasındaki eş değerlilik sorunları, benim 1963'te Aix-en-Provence'ta toplanan G. Budé kurumunun VII. kongresinde okuduğum bir bildiriye konu olmuştur, bk. *Actes du congrès*, Les Belles Lettres, Paris 1963, ss. 579-587.

Yeterince laboratuvar denemesi yapılmadan piyasaya sürülen ilaçlar hakkında Prof. Şükrü Kaymakçalan'a, organ nakli konusunda Prof. Aydın Aytaç'a, bana verdikleri aydınlatıcı bilgiler için teşekkür ederim. Bk. Şükrü Kaymakçalan, *İlaçların placenta'dan geçişi ve fötüse tesirleri*, A.Ü. Tıp Fak. Mecmuası XVI, 1 (1963), ss. 67-79 ve *Brüksel'de toplanan "Gebelik esnasında kullanılan bazı ilaçların muhtemel teratojenik tesirleri" hakkındaki internasyonal sempozyumdan notlar*, Çocuk Sağlık ve Hastalıkları Dergisi VI, 4 (1963), ss. 250-254 ve Aydın Aytaç, *İnsandan insana kalp nakli*, Bilim ve Teknik 4 (şubat 1968), ss. 3-7, T. B. T. A. K. Ankara.

Güney Afrika hükümetinin Bantulara karşı izlediği eğitim politikasına örnek olarak Güney Afrika Radyo Kurumunun öğretmenler için hazırladığı bir broşür gösterilebilir: Radio Bantu, School Service: Teacher's Guide, 1st term 1966. Bu broşürde *Preparation* kısmında şöyle denmektedir: a) . . . it is through its own particular culture that a nation is known and respected by other nations; b) its legends, sculpture and painting, etc. form the basis of a country's culture. A country's way of life is manifested in the legends and stories handed down from generation to generation....